

Wojciech J. Cynarski, Artur Litwiniuk

"Droga aktora a droga wojownika",
sesja naukowa, ŁDK, Łódź,
4-5.04.2003

Idō - Ruch dla Kultury : rocznik naukowy : [filozofia, nauka, tradycje wschodu,
kultura, zdrowie, edukacja] 4, 436-439

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KONFERENCJE / CONFERENCES

KOMUNIKATY / REPORTS

Badacze dsw – dr W. J. Cynarski i dr A. Litwiniuk – przedstawiają sprawozdanie i opinię o odbytej w Łodzi sesji z pogranicza teatrolologii, antropologii kulturowej i teorii dalekowschodnich sztuk walki.

WOJCIECH J. CYNARSKI¹, ARTUR LITWINIUK²

¹Uniwersytet Rzeszowski, ²ZWWF Biała Podlaska

„Droga aktora a droga wojownika”, sesja naukowa,
ŁDK, Łódź, 4–5. 04. 2003

Ośrodek Teatralny Łódzkiego Domu Kultury zorganizował w dniach 4–5 kwietnia sesję, poświęconą związkom zachodzącym między sztukami walki a teatrem – „Droga aktora a droga wojownika”, który to tytuł zmieniono przed rozpoczęciem sesji na „Droga Aktora Droga Wojownika”. Miało to zapewne wypuklić intencję organizatorów utożsamienia lub wykazania pokrewieństwa obydwu ról, dróg, etosów i form psychofizycznej samorealizacji. Główny autor programu i prowadzący sesję Michał Rzepka (Teatr Officium) na podstawie swych doświadczeń z treningu karate, wiedzy i praktyki teatralnej przedstawił następującą refleksję:

„Sztuki walki interesują nas przede wszystkim jako *suma doświadczeń, których istota polega na dokonaniu gruntownej przemiany ćwiczącego*. Zespół praktyk i istota treningu *martial arts* nie sprowadza się jedynie do utrzymania fizycznej sprawności ciała jako instrumentu. Celem treningu jest doprowadzenie praktyki do punktu, w którym ciało, umysł i dusza przenikają się wzajemnie. Utworzenie techniki, dzięki której zanikają podziały na to, co *zewnętrzne* i *wewnętrzne* powoduje, że ciało, jak chciał Arystoteles, staje się *odruchami duszy*. Sztuki walki okazują się więc rozległym obszarem wiedzy mówiącej o możliwościach połączenia sfer psychicznej i fizycznej *performera*.”

Przygotowana przez pracowników Ośrodka Teatralnego broszura z programem sesji zawiera także wypowiedź byłej aktorki Ośrodka Praktyk Teatralnych „Gardzienice” – Jadwigi Rodowicz: „To, co wydaje się zewnątrz, tkwi wewnątrz, a wewnętrzne widać na powierzchni; akt artystyczny istnieje w czasie, ale zarazem poza czas wykracza. Akt wpływa z ciała i całkowicie zawiera się w ciele, ale zarazem jest czystą duchowością.” Jako motto może służyć także przytoczony w broszurze wiersz:

„Zwierciadłem jasnym jest dusza człowieka.
Ciało człowieka pyłem na zwierciadle,
piękna człowieka nie zobaczysz zrazu
pokrywa je wszak ciało, jak pył lustra taflę.”

Dżalal ad-Din Rumi

Program

W piątek 4. kwietnia 2003 o godzinie 14.40 sesję rozpoczął M. Rzepka, dokonując krótkiego wprowadzenia. Następnie miał miejsce wykład dr Wojciecha J. Cynarskiego (UR), dotyczący filozofii dalekowschodnich sztuk walki (dsw) i ich związków z teatrem. Autor stwierdził m.in., że o filozofii dsw można mówić w co najmniej dwóch ujęciach: 1) o historycznej refleksji filozoficznej lub quasifilozoficznej, tworzonej przez wojowników

np. w dawnej Japonii (Musashi **Miyamoto** i inni). Tego rodzaju refleksji dotyczy uwaga J. Kosiewicza [2001] o niedojrzałości teoretycznej filozofii Dalekiego Wschodu. 2) Współczesny namysł – opracowania teoretyczne w ramach ‘orientalnej filozofii sportu’ [Kowalczyk 2002] lub analizy kulturowe [Tokarski 1989]. Wymiar epistemologiczny tego rodzaju filozofii jest wielce istotny dla nowoparadygmatycznej, systemowej refleksji w naukach o kulturze fizycznej. W ontologii i aksjologii dsw odnajdujemy uniwersalne zasady konfucjanizmu (zwłaszcza w relacjach społecznych), taoistyczną miękkość, elastyczność i harmonię, etos rycerski i buddyjską medytację. Drogę sztuk walki charakteryzuje obecność sfery wzniosłej, pozytywna asceza i *shūgyō* [zob.: Cynarski, Litwiniuk 2001], a więc genetyczne i teleologiczne związki z mistycyzmem. Według tego co wspólne dla etosu rycerskiego Japonii i chrześcijańskiej Europy sformułowany został wzór idealny ‘*homo creator nobilis*’ odwołujący się do honoru i szlachetności [Cynarski 2002]. Dsw wiąże się z różnymi ideologiami. Ogólnie jednak możemy tutaj stwierdzić synergię wiedzy mądrościowej Wschodu, czy poniekąd także Zachodu. Głównym celem drogi sztuk walki według *Karty Budō* pozostaje doskonalenie charakteru osoby ćwiczącej. Pomimo różnych ideologii różnych szkół, wymiary etyczne (honor, szlachetność) i psychologiczne (transgresja, transcendencja, związki z mistycyzmem) stanowią o pokrewieństwie wielu odmian dsw. Te zaś od wieków wiążą się z tańcem, rytuałem i teatrem¹ – zarówno przez formy techniczne (jako kody ruchowe) i magiczno-rytualne gesty walki (ze złem lub o przetrwanie danej społeczności).

Następnie prof. Stanisław Tokarski (Zakład Krajów Pozaeuropejskich PAN) przeprowadził wykład nt. *Sztuki walki a trening aktorski – ścieżkami zagubionej charyzmy*. Nawiązał on do swych doświadczeń z planu filmowego (konsultacje i choreografia scen walki, aranżacja scen kaskaderskich, praca kaskadera) i judockich mat (akademicki mistrz Europy, 3 dan). Opowiadał o postrzeganej przez siebie drodze sztuk i sportów walki z tej właśnie szerokiej perspektywy: trenera, orientalisty, filozofa i kaskadera. Wspominał o „szmirowatym filmie” o człowieku – kocie (*Sugata Sanshiro* ?) oraz o inspirującym spektaklu Nicolò Savarese *Słońce błysnie o północy*. W swym niezwykle interesującym wystąpieniu referent określił *samoobronę* mianem ‘sztuki przetrwania’. Jednak nie wymiar bezpośredniej konfrontacji stanowił treść wykładu, lecz aspekty *samorealizacji* i *samo-wyrażania* się w dsw. Przez ćwiczenie dsw można „zrozumieć koan”, osiągnąć wyższy poziom dojrzałości psychicznej/duchowej. W hinduizmie mówi się, iż Atman jest iskrą Brahmana; naszej boskiej natury szukał Mahatma Gandhi, a dzisiaj czyni to papież Jan Paweł II. Samorealizacja daje władzę psychiczną. Autoekspresja – używanie ciała w procesie komunikacji – stanowi aspekt szczególnie interesujący dla aktorów. Zdaniem Tokarskiego, pomimo transformacji sztuk walki w sport wymienione trzy elementy pozostają. Ogromna kontrola ciała uzyskiwana poprzez trening (np. jūdō) pozwala „być panem swojego ciała”. Nie wszyscy jednak osiągają jogę cudów (sidhi-yoga). Np. [Marek] „Perepeczko nie potrafił nic powtórzyć”. Natomiast kaskaderzy to ludzie o ogromnym poczuciu humoru. Wypowiedź żywa i pełna dygresji (ciekawostek) zawierała jednak znaczące odniesienia do tematu badań – W poszukiwaniu zaginionej charyzmy i programu badań Zespołu Dialogów Kultur. Toteż przy okazji ‘aspektów azjatyckości’ pojawiło się nazwisko Chałasińskiego i rycerska kasta Nairów w *kathakali*. Na koniec profesor stwierdził, że „zgebiliśmy nasze wspaniałe Średniowiecze”, pełne przecież głębokiej wiary i wzniosłych tradycji rycerskich. Pozostaje nam teraz „znaleźć klucz interpretacyjny dalekowschodnich sztuk walki”.

Po wykładzie w przerwie udało się porozmawiać o współpracy w ramach badań międzynarodowych (prowadzonych pod kierunkiem prof. J. Kosiewicza i K. Obodyńskiego),

¹ Patrz także: W. J. Cynarski, *Związki dalekowschodnich sztuk walki z teatrem*, artykuł zamieszczony w niniejszym tomie [red.].

dotyczących wzorów i wartości kultury fizycznej transmitowanych z Dalekiego Wschodu do Europy. S. Tokarski ogłosił uczestnikom sesji, że był recenzentem pierwszej książki Cynarskiego [2000], a także obecnie jest chętny do współpracy.

O godz. 15.40 odbył się pokaz technik łódzkiej szkoły 'ki-aikidō', stanowiący przerywnik w obradach i łączący rozważania teoretyczne z praktyką ćwiczeń. Autorem pokazu był Dariusz Skowroński (1 kyū). Następnie zebrani przeszli z sali 221 do Kina Kameralnego na projekcję filmu z zapisem treningu *kalaripayatt* i *katakali* oraz wykład dr Elżbiety Koldrzak (UŁ) pt. *Sztuki walki a teatr katakhal*. Autorka była stypendystką w indyjskiej szkole Kerala Kalamandalam i jest wykładownicą w Instytucie Teorii Literatury, Teatru i Sztuk Audiowizualnych UŁ. We wprowadzeniu wyjaśniła, że kasta Nairów to siudrowie, lud drawidyjski z Kerali, znajdujący się na dole w hierarchii społecznej (w stosunku do kast pochodzenia aryjskiego²) i poza rytuałem świątynnym; służyli władcy świeckiemu. Społeczność ta utrzymuje porządek matriarchalny, tradycyjnie zajmując się wyrobem broni i tańcem, jako formą kultu religijnego. Ci sami aktorzy-wojownicy ćwiczą sztukę walki *kalaripayatt(u)* i *katakali*, co rodzi podobieństwa wynikające ze wspólnego (archetypowego) eposu *Ramayana* i te, na które wskazał badacz indyjskich sztuk walki P. B. Zarrilli: te same niskie pozycje i podobne skoki, ta sama zasada opozycji kierunku ruchu, choreografia „scen bitewnych”, przenoszenie energii przez całe ciało. Podobny jest ruch aktorów lub wojowników lecz zupełnie różne cele, sposób wykorzystania technik i intencja wpisana w działanie. W *katakali* wyróżnia się trzy style: *południowy*, zawierający elementy dramatu; *północny*, którego cechuje większa ilość tańca podobnego do walki i *środkowy*, najbardziej klasyczny. Te zastrzeżone w historii dla mężczyzn dziedziny kultu i walki coraz częściej zaczynają ćwiczyć także dziewczęta.

Następnie (już w sali 221) miał miejsce pokaz i dyskusja dotycząca *taiji quan*, poprowadzony przez instruktorkę Izabelę Kochanowską, co może potwierdzać fakt równouprawnienia kobiet i mężczyzn uprawiających dsw. Zaprezentowane zostały klasyczne formy *laojia* i miecz *taiji*. Kochanowska jest uczennicą mistrza Chen Xiaowanga, eksperta stylu Chen i absolwentką studiów podyplomowych z pedagogiki twórczości. Uważa, że trening *taiji* rozwija umiejętności twórcze i może być bardzo pomocny w doskonaleniu zarówno umiejętności walki (bez względu na trenowany system czy styl) i umiejętności aktorskich.

Po noclegu w pokojach hotelowych jednego z łódzkich teatrów i długich nocnych polemikach wokół problemów treningu, technik i taktyk walki, metod chińskich i japońskich, po godzinach treningu wewnętrznych stylów chińskich w ŁDK, dopiero o 16.00 w sobotę 5. kwietnia rozpoczęła się druga tura sesyjnych prezentacji i dyskusji. Rozpoczęła Katarzyna Krzywańska (2 dan, PZKT) pokazem technik karate *shōtōkan*. Wraz z koleżankami z AKK w Łodzi wykonała podstawowe elementy techniczne i kata. Krzywańska jest wicemistrzynią świata w kata indywidualnym (2002 r.).

Następnie, jeszcze raz na sali kinowej, zebrani wysłuchali wystąpienia M. Rzepki pt. *Technika jako wehikuł wartości*, ilustrowanego fragmentami zapisów wideo z treningów Ośrodka Praktyk Teatralnych „Gardzienice”. Jego zdaniem, trening sztuk walki, jako trening osobowości i system samorealizacji, przyczynia się do większej gotowości do podejmowania wyzwań scenicznych aktora. Już Stanisławski utożsamiał pracę nad rolą z pracą nad sobą, poniekąd kojarząc ‘aktora’ z ‘wojownikiem’: „wojownik to (...) aby poznać poznanie walczący”. Referent przypomniał o obecności *kalaripayattu* w *katakali* i kung-fu w operze chińskiej (pekińskiej). W kung-fu występuje naśladownictwo zwierząt, z kolei grupa

² Nb. *kshatriya* – klasa arystokracji aryjskiej – uprawiała (jak księżę Bodhidharma) sztukę *vajramushti*, a do dzisiaj zachowana została sztuka walki pn. *varma kalai*, zbliżona w sferze technicznej do dzisiejszego karate, stanowiącą być może jego praformę.

teatralna „Gardzienice” naśladuje ruchy *capoeiry* i *taiji quan*. Grotowski wskazywał dyscyplinę i spontaniczność, jako dwa bieguny procesu twórczego. Chodzi o opanowanie ciała, niezwykle istotne dla praktyki teatralnej i treningu aktorskiego („Laboratorium”, „Gardzienice”), w czym wielce pomocny jest właśnie trening sztuk walki. Capoeira jest *formą dialogu* niewerbalnego, powiązaną z muzyką. Na potrzebę dialogu i wzajemności wskazywał chociażby Staniewski. Wreszcie Rzepka wyraził postulat istnienia *kodeksu etycznego* aktora, analogiczny do kodeksów moralnych obecnych w sztukach walki.

Ostatnim punktem sesji był występ – pokaz kung-fu i taiji oraz wykład – Piotra Ziembę, który także poprzedniego dnia wziął udział w pokazie I. Kochanowskiej. Wykład dotyczył analogii występujących pomiędzy wewnętrznymi stylami walki a technikami tańca współczesnego. Ziemia reprezentuje Polski Teatr tańca w Poznaniu, a jednocześnie jest uczniem W. Nogalskiego i dr Yang Jwing Minga. Chińskie sztuki walki uprawia od ponad 20 lat i aktualnie posiada 4. stopień taiji organizacji YMAA. Był to pokaz technik i form wykonany na wysokim poziomie. Zebrani dowiedzieli się także o niezwykle korzystnym wpływie demonstrowanych ćwiczeń na sprawność tancerzy (rozwinięcie poczucia centrum, ‘zakorzenienia’ o ‘słuchania przez skórę’, przydatnych w *contact improvisation*).

Sesja została zakończona ok. godziny 19.

Krótkie podsumowanie

Impreza zorganizowana przez pracowników Ośrodka Teatralnego ŁDK była wielce interesującym, pożytecznym i inspirującym wydarzeniem. Może niezbyt fortunnie wybrano termin – w tym samym czasie odbywał się w Łodzi „Festiwal Szkół Teatralnych”, co spowodowało mniejszą frekwencję publiczności, tworzonej głównie przez studentów teatrologii Uniwersytetu Łódzkiego. Jeżeli w tym gronie badaczy kultury zaistniał temat dalekowschodnich sztuk walki, to jest to ważne i korzystne zarówno dla badań teatrologicznych, jak też dla humanistycznej teorii dsu.

Bardzo istotna była tu funkcja promocyjna i popularyzacyjna – teatru, tańca oraz różnych szkół i stylów sztuk walki. W. J. Cynarski wręczył organizatorowi egzemplarz „IRK”, promując nasze wydawnictwo naukowe. Kilka osób wyraziło swoje zainteresowanie *Rocznikiem Naukowym*, a P. Ziemia obiecał napisać artykuł o oryginalnych chińskich sztukach walki.

Poziom techniczny pokazów był zróżnicowany. Natomiast wykłady, zwłaszcza S. Tokarskiego i E. Koldrzak, w pełni profesjonalne. Prawdopodobnie (możemy mieć nadzieję) ŁDK zechce zorganizować powtórnie tego rodzaju ciekawą, kulturologiczną sesję.

BIBLIOGRAFIA

1. Cynarski W. J. (2000), *Sztuki walki budō w kulturze Zachodu*, Wyd. Naukowe WSP, Rzeszów.
2. Cynarski W.J. (2002), *Proces globalizacji. Dialog kultur czy konflikt wartości?*, Instytut Europejskich Studiów Społecznych w Rzeszowie, Rzeszów.
3. Cynarski W.J., Litwiniuk A. (2001), *Shūgyō jako forma poznania i studiów z zakresu kultury fizycznej*, „Przegląd Naukowy IWFiZ UR”, t. V, z. nr 4, s. 425–429.
4. Kosiewicz J. (2001), *Od mitów religijnych do filozofii*, „Rocznik Naukowy Idō – Ruch dla Kultury”, t. II, s. 205–214.
5. Kowalczyk S. (2002), *Elementy filozofii i teologii sportu*, TN KUL, Lublin.
6. Tokarski S. (1989), *Sztuki walki. Ruchowe formy ekspresji filozofii Wschodu*, Glob, Szczecin.